

Emne 2: Levevilkår på landet.

Opgaveformulering:

- Med udgangspunkt i oplysninger fra mindst to fremstillinger om perioden skal du gøre rede for levevilkårene på landet i Danmark i perioden o. 1850-1900.
- Foretag videre en kildekritisk analyse af Jeppe Aakjærs artikel *Et karlekammer* og Carl Westergaards leder i *Tyendebladet* med fokus på levevilkårene på landet og tyendes leveforhold og rettigheder.
- Diskuter og vurder afslutningsvist den samtidige litteraturs betydning for ændringer af tyendets forhold i perioden. Perspektiver til mindst én tekst fra undervisningsforløbet i dansk i denne del af opgaven.

Bilag:

- Jeppe Aakjærs artikel *Et Karlekammer* (1890)
- Carl Westergaards leder i *Tyendebladet* (1907)

Et karlekammer

Lige siden jeg selv var tjenestedreng har tyendesagen stået som et problem for mig. Som man ser har den givet mig pennen i hånden så tidlig som 1890.1 denne lille artikel ligger spiren til *Vredens Børn*, der kom 14 år efter.

Da jeg for kort tid siden var på en foredragsrejse i Midtjylland, kom jeg en dag ind i en gård, hvor man fortalte mig, at karlen lå syg. Jeg bad om at få talt med den syge, og man førte mig ud i stalden, hvor der stod nogle heste og småkreaturer. Gennem en dør på klem skimtede jeg et blegt, fregnet ansigt; det var den syges. Jeg kantede mig ind ad den trange åbning til ham og stod nu i et rum, som jeg skjønnede måtte være gårdens karlekammer.

Snese af gange havde jeg tidligere stået i slige rum, men aldrig havde jeg så stærkt følt det oprørende i at lade mennesker ligge i slige ådselkuler som nu, da jeg stod overfor dette dødssyge menneske. Hvor var det dog, man havde lagt denne mand! Her hvor dyrene stod og svinede og stank; i en krog af stalden ikke så synderlig hyggeligere end en af de andre båse –, grænset af fra det øvrige ved to lervægge, som hestene havde brudt hul i hist og her, blandt andet manglede en del af muren over dørkarmen, og døren, der var dannet af uhøvlede, møgbegjorte brædder, kunne aldeles ikke lukkes, men tillod uhindret staldens dunstende atmosfære at stryge

ind over den syge. På den indvendige side bar væggene vel på sine steder spor af kalk, men som oftest grinede dog det rå ler frem. Loftet bestod af løstliggende fra hinanden skilte brædder med halm over, som mus og ælde havde smuldret småt, og den syge fortalte, hvad kval det forvoldte ham, når man var oppe på det hjal og ride foder ned, for så dryssede det ned i hans ansigt med halm og støv og spindelvæv, så det ikke var til at udholde. Gulvet var den bare, klamme jord, der stank af al den urenhed og fugt, den i umindelig tid havde inddrukket.

Den smule lys, kammeret modtog, stjal sig møjsommeligt ind ad en halv karm vinduer, i hvilken endda en rude var ituslået, og hullet atter stoppet med et par gamle bukser. Et klædeskab, der stod og dinglede op mod den ene væg, og fra hvis øverste del skidne skjorter hang ned, optog den største del af den plads, træsengen levnede, så det var ikke muligt for to mennesker at komme forbi hinanden derinde.

Sådan var det rum beskaffent, hvor det unge menneske lå i de tynde dyner, under hvilke man kendte de magre lemmer, – på alle sider omgivet af en krans af muggen stinkende sengehalm. Det var her, han havde ligget i seks uger i det modbydelige svineri. Og hvad hed så den sygdom, hvoraf han led? Lungebetændelse! Selvfølgelig. Sådanne soverum må jo gøre deres indvånere lungesyge. Jeg fik en sand modbydelighed for den husbond, der havde kunnet tillade dette menneske, der havde slidt for ham som sund, at ligge sådan som syg. Mit gamle had til disse anstalter var vakt igen, og jeg så for mig alle de dunkle rum, som jeg havde kendt, fra jeg var lille, med deres stank og deres uhygge, hvor den arbejdende del af den mandlige ungdom indlægges i sine hvilestunder for at blive rå og fordærvede, for at få dræbt det fineste og reneste i sig.

Det „karlekammer“, jeg her har skildret i enkeltheder, er ikke noget usædvanligt. Det er hverken værre eller bedre end hundreder af steder trindt om i det kære Salling og Fjends Herred. I det herrens år 1890, da mængden gør sig til af sit demokratiske sindelag og af sin arbejdervenlighed, kan vi rundt om udehos d’hrr. gårdmænd endnu træffe disse karlebåse, slet ikke så synderligt bedre end hestenes ved siden af. Gå blot omkring i Salling og Fjends Herred og kig ind i disse rum – om du kan få lov til det – bestandig vil det samme syn åbenbare sig: Væskende gulve, smudsige vægge og loft, dårligt plejede senge, gamle hinkende møbler, – dagligstuevrag, der er kastet til side og af karlene trukket frem af skramlebunken –, i krogene dynger af pjalter og skident linned, gulvet overstrøet med sengehalm. Ofte har ajlen fra kreaturerne ved siden af banet sig vej under dørtræet ind i kammeret.

Det er slige pestkuler, man byder de folk at sove i om natten, som har arbejdet sig trætte i dagens slid. Det er kun den mest uforsvarlige efterladenhed og ligegyldighed for tjenernes vel, der bringer vore gårdmænd til at opretholde dette system, for som oftest ville karlekammeret kunne sættes i stand uden synderlig bekostning og holdes i sømmelig orden ved en smule villighed fra husmoderens og pigernes side.

Om husbonden selv skulle ligge derude – jeg gad vide, om der ikke snart ville blive foretaget en reparation. I hvert fald forstår jeg ikke, hvor nogen kan forsvare for sin samvittighed at lade folk, der er afhængige af én, leve i rum, der er ødelæggende for legemlig og moralsk sundhed. Og vis mig et karlekammer, som ikke er farligt for den menneskelige sundhed!

Jeg spørger derfor: Er det ikke på tide, vi begynder at hygge lidt op i karlekamret?

Carl Westergaard: Leder i Tyendebladet, 6. oktober 1907

Fra: <http://danmarkshistorien.dk/leksikon-og-kilder/vis/materiale/carl-westergaard-leder-i-tyendebladet-6-oktober-1907/>

Kildeintroduktion:

Omkring år 1900 begyndte det kvindelige tyende i byerne at organisere sig i Københavns Tjenestepigeforening og De Samvirkende Tjenestepigeforeninger, stiftet af Marie Christensen (1871-1945), men tyendet på landet var stadigvæk en fragmenteret gruppe. Landarbejderen Carl Westergaard (1885-1954) fik under højskoleophold styrket sin interesse for tyendets dårlige vilkår og manglende politiske rettigheder, og han stiftede i 1907 Tyendeforbundet med økonomisk støtte fra De samvirkende Fagforbund. Foreningen krævede en forbedring af landarbejdernes bolig- og arbejdsvilkår, afskaffelse af Tyendeloven, højere løn og kortere arbejdstid samt valgret og valgbarhed. Carl Westergaard blev foreningens formand, kasserer og redaktør på foreningsbladet. Den første udgave af Tyendebladet udkom den 6. oktober 1907. På forsiden var den nyskrevne Tyendesang af Jeppe Aakjær (1866-1930) trykt. I lederen, som du kan læse nedenfor, skrev Carl Westergaard formålet med foreningen og det nye blad.

"Tyendebladet".

Atter beriges vort Land med et nyt Blad. Det er jo ingenlunde noget nyt Fænomen, da der jo baade mod Vinter og Vaar udkommer nye Blade.

Dog – vort Blad har en Fordel frem for de andre: Det udgives af et nyt, opvaagnende Samfundslag, og skal være Organ for den Bevægelse, vort Folkesamfunds nederste Lag – Tyendet – i det sidste Aar har rejst. For saa vidt er det noget nyt.

Det er første Gang i vort Lands Historie, at Tyendet og Landarbejderne har forsøgt at organisere sig med det bestemte Maal: at tilkæmpe sig bedre Livsvilkaar.

Det er første Gang, at dette store Samfundslag udgiver et Blad, som skal være deres Talsmand i Striden: Kampen for større Ret.

Det er første Gang, der har været udgivet et Blad specielt for Tyende- og Landarbejderklassen! Altsaa: Dette Blad møder fra første Begyndelse med en Del større Eksistensberettigelse end de andre Blade, fordi det har som Opgave: at repræsentere et opvaagnende Folkelag!

- Vi har Opgaver nok at tage op; vi har Maal nok at kæmpe for at naa, og vi har Mod til at tage fat!

- Paa hvilken tid af vort Lands Historie har der vel været et Folkelag, der har været saa daarligt stillet som os? Hvornaar har der været større Kløft mellem de forskellige Klasser, end der er mellem Tyendet og de andre? Vi ved det ikke! Vi tror ikke, det nogensinde har været. Derfor forekommer det os endnu mere naturligt, at der nu bliver begyndt paa at udjævne denne Klasseskel – begyndt netop af dem, der bedst føler det, nemlig Tyendet.

Det er i denne Kamp, at Tyendebladet skal være os en trofast Hjælper og Samlingsmærke.

- Husmændene har nu faaet deres Organisation og deres Blad. Storbønderne ligeledes. Arbejderne i Byerne deres. Og Frugten? Ja, vi ser den tydelig. De har vunden derved, vunden i Kultur og økonomisk Velstand. Hvorfor skal vi – den nederste Klasse – Tyendet, ikke ogsaa have vor Organisation og vort Blad?

Jo, selvfølgelig. Vi kan jo vente os det samme som de andre: Udvikling og Fremgang!

Vi vil derved jævne Kløften mellem os og de andre – og derved faa vor Menneskeret respekteret.

Kunde vi vel vente os noget bedre? Nej, absolut ikke! Det er det, vi nu stræber efter. Det maa være vort

Maal! Ogsaa dette: Vi har fuldt ud Vished for, at det kan naas gennem Organisationen og vort Blad,

Tyendebladet. Derfor bliver vor Bevægelse ogsaa det lyse og skønne Haabets Evangelium. Al Haabløshed er Mørksyn, al Modløshed og Tungtsind maa vige for det store og skønne: Haabet om det nye og lyse, der kommer!

Vi gaar i Kampen med oprejst Hoved og en Kampsang paa Læben!

- Og hvad gaar vort Arbejde da ud paa?

Først og fremmest dette: Fuldstændig Afskaffelse af den gamle, afskyelige Klasselov, Tyendeloven – den Lov, hvori al Fortidens Forbandelse og Trællesystem har sat Frugt[.] Og den samme Vej med denne Lovs Følgesvend, Skudsmaalsbøgerne – disse Bøger, som nu bruges til at brændemærke uskyldige Tjenestefolk, samt skaffe en virkelig Beskyttelseslov for Børnene og de Umyndige, Valgret og Valgbarhed, Ulykkesforsikring, bedre Beboelseslokaler i Stedet for de sundhedsfarlige, raadne Kamre, vi nu har. Kortere Arbejdstid, saaledes at vi kan faa Tid til aandelig Udvikling og personlig Dygtiggørelse. Højere Løn og en mere menneskelig Behandling.

- Jo, jo, der er Opgaver nok – Maal nok, at arbejde for.

Ingen Bevægelse og intet Blad har saa stor Eksistensberettigelse som vort. Ingen Bevægelse og ingen Blade har større og mere vigtige Opgaver end vore.

Og saa selve Bladets Stof?

Vort Blads Indhold kan deles i tre Afsnit: agitatorisk, oplysende og underholdende.

Vi trænger til disse tre Ting. Vi trænger til en kraftig Agitation, og ikke mindst trænger vi til en grundig social Oplysning samt god, sund, lærerig Underholdning.

Det skal være vort Blads Opgave!

- Hvem vil nu støtte os i disse Bestræbelser?

Ja, først og fremmest vil vi bede vore Kammerater – Tyendet og Landarbejderne – om deres fulde Støtte. Men ogsaa Husmændene.

Det er jo deres Børn, der skal følge efter os i Staldkamrene og paa Herregaardsmarkerne, derfor bør ogsaa Husmændene støtte os.

Vi beder ogsaa de organiserede Arbejdere, som allerede har mildnet deres Kaar saa meget gennem Organisationen, om at støtte os. Det vil jo kun være noget, de som gode Klassefæller vil føle som sin Pligt at gøre.

Og sidst beder vi hele det samlede Demokrati om Støtte. Demokratiets første og store Maal er jo at komme de mest lidende til Hjælp. Her er rig Lejlighed til praktisk Handling, og vi haaber den ikke udebliver.

Det er jo de Tusinder af Tjenestefolk og Landarbejdere, der skal fylde op i Demokratiets Rækker og bringe den demokratiske Tanke frem til Sejr.

Carl Westergaard.

Det første nummer af Tyendebladet, 6. oktober 1907. Øverst Jeppe Aakjærs nyskrevne sang, nederst Carl Westergaards leder. Foto: danmarkshistorien.dk.

